

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Yayın No:35

YÜKSEKÖĞRETİMDE
DİN BİLİMLERİ ÖĞRETİMİ
SEMPZYUMU

21-23 Ekim 1987

SAMSUN
1988

İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNDE TARİH ÖĞRETİMİ KONUSUNDA BAZI DÜŞÜNCELER

Yard. Doç. Dr. Nesimi YAZICI
Ankara Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi

İlâhiyat Fakülteleri mezunları İmam-Hatip Lisele-
rinde kısmen Sıyer ve İslâm Tarihi dersleri okutmakla
birlikte birer tarih öğretmeni olmamaktadırlar. Bununla
birlikte gerek Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı,
gerekse ikinci önemli istihdam yerleri olan Diyanet İşle-
ri Başkanlığı teşkilâtında görev alsınlar ve gerekse bun-
lar haricinde bir müessesede çalışsınlar veya serbest
meslek icrâ etsinler, İlâhiyat Fakülteleri mezunlarının
temel bir Tarih nosyonuna ve İslâm Tarihi ile İslâm Ku-
rumları Tarihinin en önemli konularında, kalıcı bir tarih
kültürüne sahip olmaları gerekir. Bu, yılların erozyonuna
karşı koyabilecek, kalıcı Tarih kültürü ise, bir yandan
halen yetersiz olan haftalık ders sayısını arttırmaya,
yıllar arasında uygun bir biçimde yaymaya, öte yandan da
modern eğitim-öğretim metotlarından azamî ölçüde fayda-
lanmaya bağlıdır. Biz, bu kısa tebliğ süremiz içerisinde,
uygulamanın bize kazandırdığı bazı düşüncelerimizi ortaya
koyacağız. Gayemiz değerli hocalarımız ve meslektaşları-
mızın tenkit ve katkılarıyla bu konuyu olgunlaştırmak,
böylelikle Fakültelerimizdeki çalışmalarımız sırasında
kendilerinin kılavuzluğundan, hem şahsımız ve hem de ög-
rencilerimiz için yararlanabilmektir.

İslâm Tarihinin Sınırı :

İlâhiyat Fakülteleri, kuruluş gayeleri itibarıyla

lisans düzeyinde başlı başına Tarih öğretimi yaptırmayı ve Tarihçi yetiştirmeyi hedeflememişlerdir. Bu sebeple oralarda yapılacak Tarih öğretiminin sınırlarını İslâm Tarihi çerçevesinde belirlemek gerekir. İslâm Tarihi ise, Mayıs 1980'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde toplanan Türkiye I. İslâm İlimleri Kongresi Tarih Komisyonunun raporunda da tesbit olunduğu üzere : "Hz. Peygamber (SAV)'le başlar ve İslâmiyeti din olarak seçmiş olan milletlerin tamamının tarihlerini içine alır". Bir diğer ifadeyle bu disiplin 1400 seneyi aşan uzun bir zaman periyodu içerisinde ve coğrafya olarak da Asya, Avrupa ve Afrika'nın önemli bir bölümüne yayılmış olan müslüman milletlerin geçmişlerini içerir. Onun şümûlünü, müstakil levletler kuramamış olan müslüman toplumların da İslâm Tarihi içerisinde gösterilmeleri suretiyle genişletmek mümkündür ve belki de gereklidir. Böylece biz İslâm Tarihi deyince, Peygamberimiz (SAV)'den günümüze bütün müslümanların tarihlerini anlıyoruz. Konuya, amacı İslâm dini çeşitli yönleriyle incelemek ve öğrencilerine İslâmî ilimleri öğretmek olan İlahiyat Fakülteleri yönünden yakıştıgımızda, karşımıza İlahiyat Fakültelerinde bu Tarihin, yani İslâm Tarihinin ne oranda ve nasıl öğretilmesi gerektiği meselesi çıkmaktadır.

Burada Tarihin faydasından veya İlahiyat Fakülteleri öğrencilerine İslâm Tarihi öğretmenin yararlarından bahsetmek, malumu ilâmdan öteye bir mânâ ifade etmeyeceği gibi, zaman kaybına da neden olacaktır. Bu sebeple bunun zerinde hiç durmadan, yalnızca, İslâm Dinini bütün yönleriyle öğrenmeye çalışan öğrencilerimize, onun Tarih içerisindeki uygulamasının öğretilmesinin mutlak gereğini uygulamakla yetinmek istiyorum. Zira çeşitli konulardaki inî emirleri Fıkıh, Hadis, Tefsir ve benzeri derslerde öğrenen öğrencilerimiz, ancak İslâm Tarihi sayesinde i, bu buyrukların hangi uygulama alanlarında ve ne şekilde tatbik imkânı bulduklarını veya uygulanamadıklarını öğrenme imkânına kavuşabileceklerdir.

Ders Saatleri ve Söemstrler İçinde Dağılımı Mes-
lesi :

Bilindiği üzere İlâhiyat Fakültelerinde, halen İslâm Tarihi ve İslâm Kurumları Tarihi dersleri 1., 2., 3. ve 4. söemstrlerde, ilk 3 söemstri İslâm Tarihi, son 4. söemstri de İslâm Kurumları tarihi olarak okutulmaktadır. Bu dört söemstrin ilk ikisinde haftada 4'er saat, son ikisinde de 3'er saat ders yapılmaktadır. Bizim Fakültemizde (Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde) 1986-87 ders yılının ikinci söemstrinden itibaren haftada birer saatlik indirimle bu süre, 1. ve 2. söemstrlerde 3'er, 3. ve 4. söemstrlerde 2'şer saat olarak belirlenmiş bulunuyor. Uygulayıcı pozisyonundaki meslektaşlarımızın çok yakından bildikleri üzere ilk durumda saat sayısı dersin önemi ile kıyaslandığında yetersiz kalmakta idi, bizim Fakültemizdeki yeni durumda ise bu yetersizlik daha da artarak had safhaya gelmiştir. İlâhiyat Fakültelerindeki derslerin yoğunluğu hepimizce malumdur. Bununla birlikte yine de İslâm Tarihine daha fazla zaman ayrılması gerekir. Öğrencilerimizin Hz. Peygamber (SAV) 'in hayatını (Siyer'i) iyice öğrenmeleri vazgeçilmez bir zorunluluktur. Hulefâ-i Raşidûn dönemi müslümanların iftihar ettikleri ve Hz. Peygamber (SAV) 'den hemen sonrasının Tarihi olduğu ve ayrıca da daha sonraki birçok fikrî mücadelenin veya olayların tohumlarını sinesinde barındırdığı için önemlidir. Bundan sonra gelen Emevî ve Abbasîler okunacaktır. Bizler, müslümanlığı din olarak benimsemiş büyük Türk Milletinin mensupları olarak, kendi atalarımızın, hiç değilse İslâmı kabulden sonra kurdukları devletleri, geliştirdikleri müesseseleri, onların bu dinle özdeşleşmiş olan bin yıllık Tarihlerini bu ders içinde, İslâm Tarihi konuları içerisinde öğrenmeyecek, öğretmeyecek miyiz ? Nihayet, Türklerin İslâmiyeti kabullerinden sonra kurdukları iki büyük devletten biri ve en uzun yaşayan Osmanlı Devleti Tarihini okumadan, okutmadan bir Türk İlâhiyat Fakültesinde İslâm Tarihi müfredatı nasıl tamamlanacaktır ? Burada Siyasî tarihten daha da önemli olan

e İslâm Kurumları Tarihi ismi altında yer verdiğimiz, kültür, medeniyet ve müesseseler Tarihini de unutmamak gerekir. Sonra her biri kendi çapında ayrı bir inceleme konusu teşkil edecek olan ve dikkat çekici müesseseler bulunmuş bulunan diğer birçok İslâm Devletleri ve onların tarihleri var. Örnek olarak bir Endülüs Emevîleri, Muratlılar, Muvahhidler, Fatımîleri sayabiliriz. Bunları yok etmek mümkün müdür ? Veya üzerlerinde durulmayacak kadar önemsiz ve silik midirler ? Bir Abdülmü'min, bir bin Tümtört öğrenilmeye ve öğretilmeye değer orijinallikte eğilim midirler ? Bu soruları, çok haklı, benzerleriyle tartışmak mümkündür. Biz fikirlerimizin anlaşılması açısından bu kadarını yeterli görüyoruz ve bu meselede kendi görüşümüzü şöyle özetlemek istiyoruz.

Meslektaşlarımızın da büyük ölçüde katılacaklarını mit ettiğimiz, bizim kanaatimize göre İlâhiyat Fakülterinde Tarih dersleri için ayrılan sömestr ve saat sayısı yetersizdir. Ayrıca, dağılım isabetsizdir. İslâm Tarihi ve İslâm Kurumları tarihi dersleri için haftada ikişer saatten 8 sömestr zaman ayırmak gerekir. Bizim bu 8 sömestr için, üzerinde daha dikkatle durmak ve uygulamada örülecek eksikliklerin düzeltilmesi suretiyle geliştirebilecek olan, kısa program taslağımız ise şöyledir :

İrinci Sınıf; Her iki sömestr, haftada ikişer saat İslâm Tarihi. Cahiliye Döneminden başlamak üzere, sırayla Hz. Peygamber (SAV) 'in hayatı (Siyer), Hulefâ-i Raşidûn devri ve Emeviler.

İkinci Sınıf; Her iki sömestr, haftada ikişer saat İslâm Tarihi. Gerekli yerlerinde biraz hızlı, diğer yerlerde daha detaylara inerek Abbasîler, Abbasîlerden ayrılan İslâm Devletleri, ilk müslüman Türk Devletleri. Özellikle Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular işlenirken Siyasî tarih yanında Kültür Tarihine de ağırlık verilmelidir.

Çüncü Sınıf; Yine her iki sömestrde, haftada ikişer saat

İslâm Tarihi. Burada bir sömestr Afrika ve İspanya'da kurulan İslâm Devletleri; Endülüs Emevîleri, İdrisîler, Ağlebîler, Mrabitn, Muvahhidn ve diğ-erleri ile ikinci sömestrde Osmanlı Devleti üzerinde durulabilir.

Dördüncü Sınıfta ise; Yine her iki sömestrde, ikişer saat olmak üzere İslâm Kurumları Tarihi dersi işlenebilir. Bu derste klâsik dönem İslâm Kurumları olduğu kadar Müslüman Türk Devletlerinde tarih içinde geliştirilmiş, çeşitli müesseseler de ele alınmalıdır.

Burada yeri gelmişken řu hususu da belirtmekte yarar vardır. Fakültelerimizde tek smestrlik dersler, belki bir kısım disiplinler için yararlı olsa bile, bizim derslerimiz açısından sıkıntılı bir durum ortaya koymaktadır. Bu sıkıntılı durumu özellikle de 3 ve 4. smestrlerde tek yarıyla sıkıştırılmış olan İslâm Tarihi ve İslâm Kurumları tarihi derslerinde daha açık olarak hissetmekteyiz. Sahası çok geniş olan bu dersler sırasında öğrenciyi birazıcık olsun araştırmaya sevk edebilmek için, öğreticiler yeterli zamanı bulamamaktadırlar. Ayrıca bir diğ-er husus da Fakültelerimizde geçmişi inclemenin günümüze neler verebileceği ve vermesi gerektiği hususunun yeterince dikkate alınmamış olmasıdır. Biz devamlı eskileri inceliyoruz. Halbuki İslâmiyet günümüzde de kendisine mensubiyetle şeref kazandığımız bir dindir. Halen çoğu dünyanın Asya, Afrika ve Avrupa gibi en önemli blgelelerinde yer alan, halkının tamamı veya değişen oranlarda müslümanlardan oluşan devletler vardır. Bunların yakın geçmişleri, halihazır durumları İslâmiyetin ğretiminin yapıldığı müesseselerde ele alınmalıdır. Böyle bir dersin sağlayacağı faydalar burada hemen sayılamayacak kadar pek çoktur. Bu sebeple İlâhiyat Fakültelerinde lisans düzeyinde "Günümüz 'İslâm lkelerinin Yakın Tarih ve Coğrafiyaları" adı altında bir dersin yer alması gerekir. Biz, böyle bir derse, hiç değilse bir başlangıç olmak üzere,

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans programı içinde bu yıldan itibaren yer vermiş bulunuyoruz.

İslâm Tarihi Dersinin İşlenmesi :

İslâm Tarihinin çok geniş bir zaman periyodu ve coğrafyayı içine aldığı biliyoruz. Bu Tarihi inceleyeceğimiz, bunun öğretiminin yapılacağı yer de bir Tarih Fakültesi değildir. Öyle ise İlahiyat Fakültelerinin ve dersin özelliklerinin eğitim ve öğretimde birlikte mütalaa edilmeleri gerekir. Yani Fakültelerde bu derse ayrıları zaman, en akılcı bir biçimde ve en uygun yöntemlerle değerlendirilmek lâzımdır.

Burada İlahiyat Fakültelerinin özel durumundan ne kastettiğimi bir örnekle anlatmaya çalışayım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrenciliğim sırasında Tarih Bölümü Umûmî Türk Tarihi Kürsüsü'nde rahmetli hocam Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'ndan Selçuklu Tarihi okumuştum. Hoca, son derece yetkili olduğu bu sahada, kendi dersini, yardımcı sertifika olarak seçmiş olan bizlere, bir sene süreyle anlattı. Aynı dönemde Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyetleri Kürsüsü'nde yine rahmetli hocamız Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin'den ise Osmanlı Eyâlet Teşkilâtından ancak iki eyâletle; Osmanlı İlmîye Teşkilâtından da ancak Kâtip Çelebi ile Celalzâde Mustafa Çelebi'yi okumuştuk. Şimdi biz kendi Fakültelerimizde bu dersleri vermek durumundayız. Fakat hocalarımızla aramızdaki fark, bizim Selçukluları bir sene yerine 2 veya 3 saatte anlatmak, İlmîye Teşkilâtından veya Eyâlet Teşkilâtından da ancak en belirgin noktaları vurgulamakla yetinmek durumunda olmamızdır. Çünkü bize verilen müfredat Selçukluları anlatmamızı gerektirdiği halde, ayrılan süreye, bunu 2-3 saat gibi çok kısa zamana sıkıştırmayı gerektirir. Öte yandan Tarih Bölümünde İlmîye Teşkilâtı dersinden o sırada Celalzâde ve Katip Çelebi'ye sıra gelmesi için onlar okunmuş, bir sonraki sömestr başkalarına geçilmiştir. Halbuki bizim öğrencimiz, bir tarihçi olma-

yacaksa da, kalıcı ve sağlam bir Tarih kültürü istenmektedir. Bu durumda her öğrenciye asgarî bilgileri, her sene aynen vermeye çalışmamız gerekmektedir. Yani yıldan yıla konulara yenileri eklense veya bazıları çıkarılsa bile en önemli bir kısmını devamlı tekrar etmemiz gerekir. Örnek olarak, İslâm Kurumları tarihi'nde, Halifeliğin atlanmasının mümkün olamayacağını göstermek mümkündür. Sonuç olarak şunu ifade etmek gerekir ki, biz konuları bir öncelik sırası içerisinde, fazla dağıtmadan ama eksik de bırakmadan işlemek zorundayız.

İslâm Tarihi derslerinin anlatımı sırasında karşılaşılan güçlüklerin en önemlilerinden biri de müfredatı karşılayan ders kitabı eksikliğidir. Eldeki çalışmalar ya ihtiyaca kısmen cevap vermekte ya da hacim ve muhteva olarak çok büyük olduklarından yeterli faydayı sağlayamamaktadırlar. Bu sebeple bu dersleri okutan meslektaşlarımızın Fakültelerimiz bünyesine uygun ders kitapları yazmalarında büyük fayda vardır. Örnekler ortaya çıktıkça daha mükemmele gidileceği açıktır.

Yeri gelmişken bazı kolay, fakat etkili tedbirlerden bahsetmek isterim. Tarih dersi haritasız işlenemez. Halbuki elimizde yeterli Tarih Atlasları bulunmuyor. Elde bulunan bazı büyük haritalar ise derslerimizin yer yer büyük anfilerde yapılması dolayısıyla pratikte, özellikle öğrenci açısından, fazla bir değer ifade etmiyor. Halbuki çeşitli eserlerde bizim ihtiyacımıza cevap verecek haritalar var. Öğretim üyesi arkadaşlarımız, her sene, müfredatlarıyla alakalı 8-10 tane haritayı bu eserlerden derler ve fotokopi yöntemiyle öğrencilere aktarırlarsa, dersin işlenmesi sırasında her öğrencinin önünde yardımcı malzeme olarak büyük fayda sağlar. Örnek : İslâmın yayılışı, ticaret yolları ve benzerinin haritaları gibi, Aynı yöntemi hanedanların kronolojik çizelgeleri için de kullanmak yararlı olacaktır. Örnek: Selçukluları anlatırken bir münasebetle Gaznelilerden bahsedildiğinde, öğrenci önündeki fotokopiden Gazneli Mahmud'un, Mes'ud'un veya Behramşah'ın saltanat sürelerini, sıralarını kolayca bulabilir. Bu cümleden olmak üzere bazı eserlerde görülen,

slâm Dünyasında, gelmiş geçmiş devletlerin, kuruldukları ve yayıldıkları bölge, tarih dilimi içerisinde gösteren bir şemanın da faydalı olacağını vurgulamak isteriz. Örnek: Bkz. Ek I. Sonuçta böyle hemen el altında bulunabilecek bir şema öğrenciyi birçok kitap karıştırma zahmetinden bir ölçüde kurtaracağı gibi, sistematik bilgi sahibi olmasını da kolaylaştıracaktır.

Sözlerimize son verirken, bize bu konudaki düşüncelerimizi aktarma fırsatı verdikleri için Yükseköğretim ve Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu'nun tertipleycilerine, başta Ondokuz Mayıs Üniversitesinin sayın Rektörü ve İlahiyat Fakültesinin sayın Dekanı hocamız Prof. Dr. İbrahim Sarıkçıoğlu olmak üzere, bu organizasyona emekleri geçen arkadaşlarıma teşekkür etmek isterim. Sempozyumun 1 oturumuna katılan meslektaşlarımızın ve dinleyicilerin katkı ve katkılarıyla konunun daha da olgunlaşacağı düşüncesiyle saygılar sunarım.

* * *